

Een rode plek op de tong

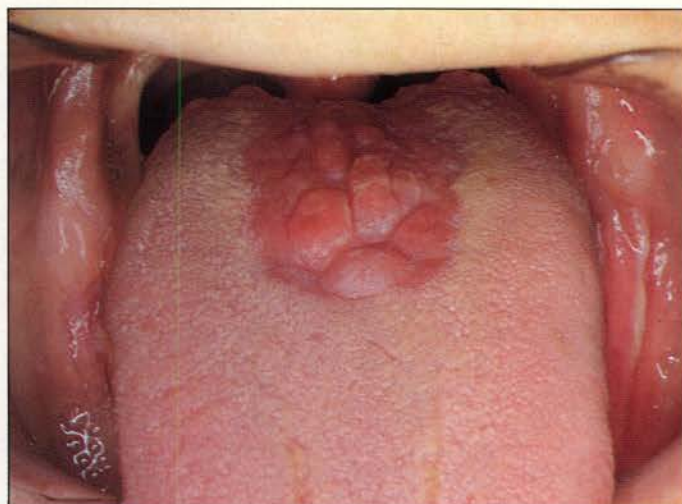
Vraag:

Een 45-jarige vrouw bezoekt na vele jaren een tandarts met het verzoek om een nieuwe boven- en onderprothese te vervaardigen.

Bij inspectie van de mond viel onmiddellijk een rode, scherp begrensd enigszins hobbelige plek op, halverwege de tongrug. Patiënte ondervond hier geen hinder van en was zich niet van de plek bewust. Palpatie was niet gevoelig. Elders in de mond werden in het slijmvlies geen afwijkingen geconstateerd.

Patiënte vertelde gezond te zijn. Zij gebruikte geen medicijnen. Er was weinig of geen alcoholgebruik in het spel. Al vele jaren rookte patiënte 10-15 sigaretten per dag.

De collega verwees patiënte naar de kaakchirurg met de vraag wat hier aan de hand was.

Een 45-jarige vrouw met het klinische beeld van mediane rhomboïde glossitis. De aandoening bevindt zich, kenmerkend, juist voor het foramen caecum in de mediaanlijn, en is meestal inderdaad enigszins ruitvormig.

Antwoord:

De anamnese, de plaats en het aspect van de afwijking wijzen op mediane rhomboïde glossitis (MRG). MRG is een betrekkelijk zeldzame aandoening, die meestal pas boven het veertigste jaar, even vaak bij vrouwen als bij mannen, wordt gezien. Het is niet precies bekend hoe vaak deze afwijking voorkomt; de prevalentie is, geschat, ongeveer 1:2000. Ook over de oorzaak is betrekkelijk weinig bekend. De huidige opvatting is, dat het om een (erythemateuze) vorm van candidose gaat. De schimmeldraden dringen daarbij in het slijmvliesoppervlak door en veroorzaken een ontstekingsreactie.

Wat de reden is, dat de bij een derde van de bevolking als commensaal aanwezige schimmel in de mond de flora kan gaan overheersen en vervolgens het slijmvlies kan binnendringen, is niet duidelijk. Wel is opvallend, dat MRG vaker bij prothesedragers lijkt voor te komen dan bij mensen met een eigen dentitie. Wellicht ook dat roken van invloed is op het ontstaan of onderhouden van MRG. Ten slotte is vooral de laatste jaren gebleken dat op MRG-lijkenbeelden kunnen voorkomen bij besmetting met het humane immunodeficiëntievirus, het 'AIDS-virus'. Juist in laatstge-

noemde situatie kunnen er gelijktijdig in de mond ook andere vormen van candidose voorkomen, vooral op het gehemelte.

De kaakchirurg zal in de meeste gevallen geen behoefte hebben aan ander diagnostisch onderzoek. Eventueel kan een uitstrijkje van het oppervlak worden genomen voor een kweek op *C. albicans* of voor cytologisch onderzoek naar de aanwezigheid van *C. albicans*. Eventueel kan een proefexcisie worden verricht ter uitsluiting van een tumor. De kans daarop is echter op deze specifieke plaats, midden op de tongrug juist voor het foramen caecum, uiterst klein.

Is behandeling nodig? Een moeilijk te beantwoorden vraag, vooral wanneer de patiënt geen klachten heeft. Geprobeerd kan worden de patiënt met roken te laten stoppen. De praktijk leert – dat is althans mijn ervaring – dat door de meeste mensen niet kan worden opgebracht, tenzij er gesproken wordt over 'mogelijke overgang naar kanker'. Van dat laatste is bij MRG echter nooit sprake. Het 'dreigen' met kanker lijkt hier dan ook niet aanvaardbaar. De volgende stap is het driemaal daags, gedurende één tot twee weken laten spoelen met een anti-schim-

melmiddel zoals nystatine. Meestal leidt dat wel tot een minder vurig klinisch aspect, maar eigenlijk nooit tot volledige regressie. Als volgende stap kan dan worden overwogen een excisie uit te voeren of de laesie eventueel te verdampen met de CO₂-laser. Met deze laatste methode hebben wij zelf bij deze afwijking geen ervaring. Na chirurgische verwijdering blijkt niet zelden recidief te ontstaan. De vraag blijft dan of chirurgische verwijdering wel echt geïndiceerd is, zeker wanneer men bedenkt dat daarvoor soms algehele anesthesie is vereist.

Hoe is het vervolg? Van de groep van 27 patiënten werden er 16 vervolgd met een gemiddelde controleperiode van ruim zeven jaar.¹ Bij zes patiënten bleek de afwijking geheel te zijn verdwenen, bij zeven werd enige verbetering geconstateerd, terwijl bij drie het klinisch aspect onveranderd was gebleven.

Bij de hier besproken patiënte werd in eerste instantie het advies gegeven het roken te staken. De tijd zal nog moeten leren of zij dit advies heeft opgevolgd.

I. van der Waal, kaakchirurg

G. McLAUGHLIN, G.A. FREEDMAN. *Color atlas of tooth whitening*. 112 pag. Ishiyaku EuroAmerica Inc., St. Louis, Tokyo 1991. Prijs \$ 62.50. ISBN 0 912791 85 3.

Dit boek over het bleken van vitale elementen verschijnt op een goed moment: de belangstelling voor een mooi gebit neemt immers nog steeds toe. De professie wordt met de vraag naar het bleken, als nieuwe cosmetische behandeltechniek, geconfronteerd. Terwijl het (vrouwelijk) publiek al via bladen wordt 'geïnformeerd', ontbeert de professie nog de resultaten van wetenschappelijk onderzoek om vragen te kunnen beantwoorden. Dit boek vult dan ook duidelijk een vacuüm. Het gaat in op de ontwikkeling van bleektechnieken in de afgelopen 100 jaar en bespreekt vervolgens de meest recent ontwikkelde techniek: het bleken met een 'bleekbeugel', een gebitsbeschermer gevuld met ureumperoxyde in gelvorm, waarmee de patiënt thuis zelf bleekt. De veiligheid van deze stof wordt door de auteurs aangenomen door te verwijzen naar diverse recente studies.

Het boek behandelt de meest voorkomende oorzaken van verkleuringen om tot een zo nauwkeurig mogelijke indicatiestelling te kunnen komen. Een hoofdstuk is gewijd aan de diagnostiek, waarbij begonnen wordt met een algemene, medische anamnese (tetracycline- en fluoridegebruik) en het opstellen van een behandelingsplan. Gegevens over traumata, gewoonten en overgevoeligheid voor producten die bij het bleken met een 'bleekbeugel' worden gebruikt, zijn ook van belang. Daarna komen inspectie van de mond en het gebit, gevolgd door gebitsreiniging.

De auteurs gaan summier in op de producten waarmee kan worden gebleekt,

maar daar staat tegenover dat de klinische werkwijze breed wordt uitgemeten. Methoden om de behandeling te evalueren worden kort en bondig behandeld. Na een typisch Amerikaans hoofdstuk over marketing en de beschrijving van een casus volgt een uitgebreid hoofdstuk over de laboratoriumtechniek. Dit is een nuttig hoofdstuk omdat de (pas)vorm van de 'bleekbeugel' verband houdt met het effect van de behandeling, eventuele bijwerkingen en pijnklachten. Het boek wordt afgesloten met een interessant hoofdstuk over het bleken van elementen met, bijvoorbeeld, tetracyclineverkleuringen, waarbij de behandeling moet worden gecombineerd met adhesieve maskeringstechnieken. Nu blijkt dat er bij het ter perse gaan van het boek, nog maar weinig bekend was over de invloed van bleken op de kwaliteit van de hechting van fineers, hoekopbouwen en restauraties in het cervicale gebied (waarbij de outline in het wortelcement ligt). De auteurs gaan uitgebreid in op nieuwe technische varianten, zoals selectief bleken, selectief etsen, selectief zandstralen en selectief aflakken.

Resumerend kan worden gezegd dat tandartsen, studenten en mondhygiënist door het lezen van dit boek inzicht kunnen krijgen in alle klinische en laboratoriumprocedures rond het bleken met een 'bleekbeugel'. Het is alleen jammer dat de auteurs niet ingaan op de chemische processen die zich in het glazuur afspelen. Het gaat per slot van rekening om producten die vrij bij de drogist te verkrijgen zijn en die bij langdurig en/of herhaald gebruik irreversibel schadelijk zouden kunnen zijn.

A.W.J. van Pelt, Groningen

F.E.R. DE MAAR. *De heilige Apollonia in Nederland en Vlaanderen*. 57 pag., 78 afb. in zwart/wit, 4 afb. in kleur. Stichting tot Bevordering van Tandheelkundige Illustraties, Nijmegen 1991. Prijs f 65,00. ISBN 90 6759 011 8.

Iedereen binnen de tandheelkunde is wel eens geconfronteerd met de naam of een afbeelding van de heilige Apollonia. Zij geldt als de beschermheilige van kiespijnlijders en wordt vaak ook genoemd als de schutpatrones van de tandartsen. Over haar marteldood circuleren verschillende verhalen.

De auteur – de nestor van de Nederlandse geschiedschrijvers der tandheelkunde – is erin geslaagd de verschillende verschijningsvormen van de heilige Apollonia in de schilderkunst, in getijdenboeken, op kerkelijke gewaden en op volks- en bidprentjes – zoals hij die binnen Nederland en Vlaanderen heeft weten te achterhalen – te inven-

tariseren. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de verschillende vormen van de extractie-instrumenten ('... haar kaken werden gekraakt en onder helse pijnen werden haar de tanden stuk voor stuk uit de mond gerukt' – zo verhaalt de legende) die bijna steeds op alle afbeeldingen voorkomen. Ten slotte gaat de schijver nog in op de hedendaagse verering van de H. Apollonia in Nederland.

Op een goed leesbare wijze beschrijft de auteur en toont hij ons met veel fotomateriaal – naast een aantal bekende en vaak gereproduceerde afbeeldingen – ook wat minder bekende kunstwerken waarop Apollonia voorkomt. Tevens doet hij verslag van zijn speurtocht door het Vlaamse land op zoek naar de restanten van een devotie die in onze dagen op haar retour lijkt te zijn. Zo is dit boekje het eerste gedrukte resultaat geworden van een geslaagde poging om een te lang ondergewaardeerd gebleven gedeelte van het tandheelkundig cultuurgedoe te inventariseren.

G.J. van Wiggen, Arnhem

T.R. PITT FORD. *The restoration of teeth*. 2e druk, 271 pag. Blackwell Scientific Publications, London, Edinburgh, Boston, Melbourne, Paris, Berlin, Vienna 1992. Prijs f 65,00. ISBN 90 6759 011 8.

De opzet van dit boek vertoont duidelijk de tendens om de conserverende tandheelkunde te beschrijven in samenhang met de afwijkingen die men wil behandelen. Het begint met hoofdstukken over het cariësproces en over cariëspreventie. Daarna worden de niet-cariëuze aandoeningen van de harde tandweefsels besproken, althans

COLOR ATLAS OF TOOTH WHITENING

Genild McLaughlin/George A. Freedman

Ishiyaku EuroAmerica, Inc. Publishers

The Restoration of Teeth

T. R. Pitt Ford

SECOND EDITION

BLACKWELL
SCIENTIFIC
PUBLICATIONS

voor zover zij in aanmerking komen voor behandeling met technieken uit de conserverende tandheelkunde. Het hoofdstuk over instrumenten is meer beschrijvend dan verklarend. Dan volgt het onderwerp pulpabescherming, waarbij diverse aspecten van het behoud van een gezonde pulpa aan de orde komen. De overige hoofdstukken omvatten de meer klassieke onderdelen van de conserverende tandheelkunde, met inbegrip van de endodontie en de niet-plastische restauraties. Een aparte vermelding verdient het hoofdstuk over het restaureren van endodontisch behandelde elementen.

Uit deze opsomming blijkt dat het boek een breed terrein bestrijkt. De stijl is kort en bondig, nergens valt de zo gevreesde omhaal van woorden te bespeuren. Dat heeft overigens wel geleid tot een zekere oppervlakkigheid. In aanmerking genomen dat de auteur het boek in de eerste plaats heeft bedoeld als leerboek voor studenten, zou een wat uitvoeriger wetenschappelijke onderbouwing zeker op zijn plaats zijn geweest. Als, bijvoorbeeld, het gebruik van hechtlak bij het restaureren met composiet wordt beschreven, mag de achtergrondinformatie over het effect daarvan op de verbinding met geëst glazuur eigenlijk niet ontbreken.

Een wel zeer sterke beperking heeft de schrijver zich opgelegd in het hoofdstuk over de wortelkanaalbehandeling: dit onderwerp passeert de revue in slechts 17 pagina's.

Over het geheel genomen is de tekst zeer up to date. Dat blijkt onder meer uit de beschrijving van de klasse II-preparatie voor amalgaam, waarbij niet alleen plaats is ingeruimd voor de tunnelpreparatie, maar ook het klassieke voorschrift van het volledig vrijprepareren van de proximale outline is verlaten. Maar een enkele maal komen toch inmiddels achterhaalde opvattingen

om de hoek kijken. Zo kan men lezen dat bij een hoek tussen opstaande wand en oppervlak van 90° – na preparatie – geen onondersteund glazuur achterblijft; een veronderstelling die al in 1976 door Boyde is weerlegd.

De liefhebber van een makkelijk leesbaar, goed geïllustreerd boek voor een lage prijs, komt hier zeker aan zijn trekken.

Ch. Penning, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN G.J. BARNEVELD, P.TH.M. VAN DEN OORD, J.B. PIERIK. De arts als ondernemer. 285 pag. Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, Utrecht 1991. Prijs f 39,50. ISBN 90 6348 076 8.

Het beginnen van een tandartspraktijk betekent doorgaans het starten van een onderneming. In deze gids belichten een aantal juristen en accountants zaken waarmee de (tand)arts, als kleine ondernemer, kan worden geconfronteerd.

Eerst worden financiële mogelijkheden tijdens de studie besproken en vervolgens komen vestigingsregelingen en juridische praktijkvormen (solopraktijk, maatschap, B.V.) aan de orde. Praktijk- en salarisadministratie worden behandeld evenals het arbeidsrecht, voor zover van belang voor de arts als werkgever. Ook wordt aandacht besteed aan de civielrechtelijke beroepsaansprakelijkheid. Voorts passeren inkomens- en vennootschapsbelasting en diverse schade- en levensverzekeringen de revue. Besloten wordt met familie- en erfrecht (huwelijksvoorwaarden, samenwonen, successierecht) en praktijkbeëindiging.

Het boek is handzaam en prettig leesbaar, maar er worden eigenlijk alleen formele financiële en juridische regelingen besproken. Het is dus beslist niet zo dat de tandarts na lezing van de behandelde onderwerpen voldoende is toegerust om een geslaagd ondernemer te worden. Een bijdrage uit de bedrijfskundige hoek wordt namelijk gemist.

Voor aankomende tandartsen die van plan zijn een praktijk te beginnen kan dit boek een nuttige wegwijzer zijn.

J. den Dekker, Amsterdam

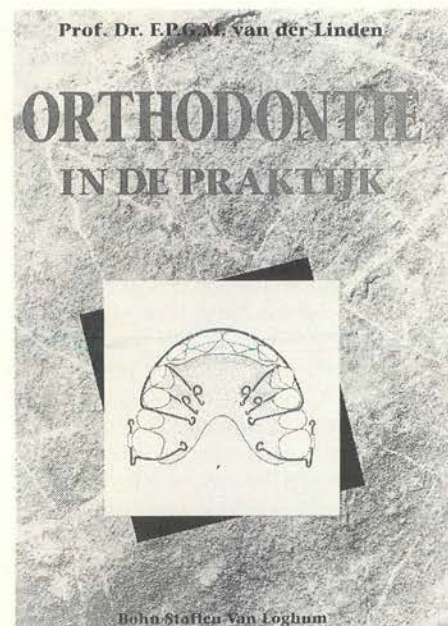
F.P.G.M. VAN DER LINDEN. Orthodontie in de praktijk. 664 pag. Bohn, Stafleu, Van Loghum, Houten/Zaventem 1992. Prijs f 150,00. ISBN 90 6065 038 7.

Dit boek sluit goed aan bij de voorgaande werken die de auteur (samen met H. Boersma) heeft geschreven: *Diagnostiek en behandelingsplanning* en *Problemen en procedures in de orthodontie*. In deze nieuwe uitgave worden – aan de hand van gezichts-

foto's, mondfoto's, afbeeldingen van gebitsmodellen en gesuperponeerde overtrektekeningen van laterale schedelröntgenfoto's – 40 patiëntengeschiedenissen beschreven. Bij iedere patiënt komen relevante zaken met betrekking tot de diagnostiek, de behandeling en het gebruik van de apparatuur ter sprake. Gelukkig worden niet alleen succesgevallen, maar ook minder geslaagde en mislukte behandelingen getoond. In twee gevallen werden geen behandelingen uitgevoerd. De meeste patiënten zijn zo'n 10 tot 20 jaar na de behandeling geobserveerd.

Door het tonen van ook de minder geslaagde en mislukte behandelingen komt het belang van een zorgvuldige diagnose goed tot uiting. Vooral afwijkende functionele condities, zoals inadequate lipsluiting en tonginterpositie, blijken het behandelingsresultaat nadelig te kunnen beïnvloeden. Bij de beschrijving van de behandelingen passeert een groot aantal procedures (slicen, elastieken 'door de beet', sutuurexpansie) de revue en ook de mechanische aspecten van cervicale headgears en partiële vaste apparatuur met brackets op de bovenincisieven worden toegelicht, evenals het gebruik van diverse uitneembare apparaten. Ook wordt ingegaan op de indicaties voor het selectief en tijdig verwijderen van gebitselementen.

Factoren als de medewerking van de patiënt en de reactie van het craniofaciale complex op de gebruikte apparatuur zijn van tevoren moeilijk in te schatten. In dit verband wijst de auteur terecht op het belang van het achter de hand houden van adequate behandelingsstrategieën indien een behandeling dreigt te mislukken. De overtrektekeningen laten zien dat er tijdens het volwassen leven in het gelaat nog vrij grote veranderingen optreden. Met name moet rekening worden gehouden met het

groter worden van de neus en het dalen van de liplijn. Tot slot wordt aandacht besteed aan chirurgische correcties van kaakstandafwijkingen en orthodontische behandelingen van volwassenen.

Het boek maakt in alle opzichten een goed verzorgde indruk. Door de fraaie foto's is het ook voor geïnteresseerde leken toegankelijk. In de eerste plaats kan dit boek echter met nadruk worden aanbevolen voor tandartsen die zelf patiënten orthodontisch (willen) behandelen. Dit voortreffelijke boek is zijn prijs meer dan waard.

H.J. Rimmelink, Almelo

P. HAGEN. *Wetenschap in het nieuws*. Journalistiek schrijven over natuur en techniek, medisch onderzoek en milieu. 284 pag. Wolters-Noordhoff, Groningen 1991. Prijs f 45,00. ISBN 90 01 36560 4.

De wetenschap zorgt voor nieuws, in welke betekenis dan ook. En een journalist staat voor de moeilijke taak om wetenschappelijke gegevens zodanig te vertalen dat zijn lezerspubliek adequaat wordt geïnformeerd. Daarnaast moeten journalisten in staat zijn niet alleen wetenschappers te volgen, maar ook hun werk kritisch te benaderen. Beide aspecten komen in dit boek – in zeven hoofdstukken – aan de orde. In hoofdstuk 1 wordt de relatie tussen journalistiek en wetenschap beschreven terwijl in hoofdstuk 2, zij het wat oppervlakkig, nader wordt ingegaan op de vraag wat onder wetenschap moet worden verstaan. Vervolgens schenkt de auteur, die verbonden is aan de School voor Journalistiek en Voorlichting te Utrecht en circa 16 jaar als wetenschapsjournalist bij het dagblad *Trouw* heeft gewerkt, onder meer aandacht aan onderwerpen als wetenschappelijk nieuws en populariseren.

In hoofdstuk 5 behandelt de auteur de twistappels, die aanleiding zijn tot tweedracht onder wetenschappers, als voer voor journalisten en hij gaat daarbij uitgebreid in op de controversen waartoe wetenschappelijk onderzoek kan leiden. In hoofdstuk 6 wordt een schets gegeven van de relatie tussen wetenschap en samenleving. In het laatste hoofdstuk worden de kritische taak van de journalist ten aanzien van het publiceren van wetenschappelijke gegevens en de spelregels in het verkeer tussen journalisten en wetenschappers besproken. Het geheel wordt afgesloten met een appendix, enige noten, wat oefeningen, een wegwijzer – waarin opgenomen een adreslijst van Nederlandse en buitenlandse instellingen – een register en een literatuurlijst.

Dit boek lijkt een compromis te zijn tussen een leerboek, een praktijkboek en een leesboek, dat soms wat schools aandoet, maar plezierig leest. Zo worden er ad-

viezen gegeven hoe men teksten kan vereenvoudigen en niet ingewikkelder moet maken dan men zelf kan bevatten. Soms wordt er wat onnauwkeurig met de literatuur omgesprongen en mist men bekende verhandelingen over wetenschapsvoorlichting (het proefschrift van Wiedenhof, bijvoorbeeld) die beslist in een boek als dit thuishoren. Ook had de auteur wel wat meer kunnen filosoferen over de problematiek van de 'informatiesamenleving' en de explosie van wetenschappelijke gegevens. Verder worden wel erg veel onderwerpen genoemd uit de β -wetenschappen, terwijl de titel *Wetenschap in het nieuws* suggereert dat ook andere disciplines aan de orde zullen komen. Maar al met al is het een buitengewoon aardig boek dat van harte kan worden aanbevolen aan wetenschappers die binnen de tandheelkunde werken en aan tandartsen die zijn geïnteresseerd in wetenschap.

M.A.J. Eijkman, Wassenaar

R.C. PATERSON, A. WATTS, W.P. SAUNDERS, N.B. PITTS. *Modern concepts in the diagnosis and treatment of fissure caries. A review of clinical techniques and materials for the busy practitioner*. 80 pag. Quintessence Publishing Co., Ltd., Chicago, London, Berlin, Tokyo, São Paulo, Hong Kong 1991. Prijs \$ 45,00. ISBN 1 85097 013 0.

De diagnostiek en de behandeling van fissuurcariës hebben de afgelopen jaren spectaculaire veranderingen ondergaan. Nog niet zo lang geleden was het allemaal heel eenvoudig: voor de diagnostiek werd een scherpe sonde gebruikt en als therapie werd bijna altijd een klasse I-amalgaamrestauratie gekozen. Nu van beide de schadelijke invloed is vastgesteld en er bovendien alternatieven beschikbaar zijn gekomen, heeft er een heroverweging plaatsgevonden van de klassieke aanpak.

In dit boekje wordt dat op sublieme wijze beschreven en getoond. Als in een beeldroman passeren de verschillende indicaties en behandeltechnieken de revue, ondersteund door een bijdetijds overzicht van hechtvlakken, adhesieven, fissuurlakken en composieten. De illustraties zijn weer van de bekende Quintessence-kwaliteit.

Dit boekje dient zo snel mogelijk in het bezit te komen van iedere algemeen practicus!

Ch. Penning, Amsterdam

Recensie-exemplaren

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nader op deze plaats worden besproken.

1. Onder Redactie van INSTITUT DER DEUTSCHEN ZAHNÄRZTE. *Das dental Vademekum*. Derde druk. 999 pag. Köln: Deutscher Ärzte-Verlag GmbH, 1991. Prijs DM 124,—. ISBN 3 7691 4043 5.
2. T. F. WALSH, K. H. FIGURES, D. J. LAMB. *Clinical dental hygiene. A handbook for the dental team*. 237 pag. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd., 1992. ISBN 0 7236 2279 5.
3. Onder Redactie van R. V. D. H. CLARK. *Practical forensic odontology*. 258 pag. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd., 1992. Prijs £ 35,—. ISBN 0 7236 1511 X.
4. E. D. GAINSFORD, S. M. DUNNE. *Silver amalgam in clinical practice*. 156 pag., 3e druk. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd., 1992. ISBN 0 7236 2315 5.
5. W. J. N. COLLINS, T. F. WALSH. *A handbook for dental hygienists*. 344 pag., Derde druk. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd., 1992. ISBN 0 7236 0980 2.
6. W. M. TAY. *Resin-bonded bridges. A practitioner's guide*. 176 pag. London: Martin Dunitz, 1992. Prijs \$ 39.95. ISBN 0 948269 41 3.
7. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *World health forum. An international journal of health development*. Volume 12, number 4, 1991. Geneva: World Health Organization, 1991. Prijs Sw.fr. 18,—.
8. J. A. SHERMAN. *Oral electrosurgery. An illustrated clinical guide*. 146 pag., 260 afb. London: Martin Dunitz, 1992. Prijs £ 39.95. ISBN 1 85317 081 X.
9. R. A. SEYMOUR, P. A. HEASMAN. *Drugs, diseases and the periodontium*. 206 pag. Oxford University Press, Oxford, New York, Tokyo 1992. Prijs £ 45,— ISBN 0 19 261992 6.
10. H. KALSBECK, M. A. J. EIJKMAN, G. H. VERRIPS, J. E. FRENCKEN, J. A. KIEFT. *Tandheelkundige hulp jeugdige verzekerden ziekenfondsverzekering. Een onderzoek naar mondgezondheid na effectuering van het besluit TJZ. Tussenmeting 1990*. 199 pag. Leiden: Ned. Instituut voor Preventieve Gezondheidszorg NPG-TNO, 1991. Prijs f 46,50. ISBN 90 6743 202 4.